Костецький Я.

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ – ЗАПОРУКА УСПІХУ

Розглянуто сутність удосконалення аналізу і шляхи зменшення витрат виробництва в сучасних умовах господарювання. Проаналізовано статистичні дані щодо впливу величини витрат на ефективність вирощування цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах. Узагальнено особливості поділу витрат на постійні та змінні, їх оптимізацію та вплив на ефективність виробництва.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки особливо важливого значення набувають проблеми формування та управління затратами у сільському господарстві. Будь-яке підприємство має функціонувати на основі економічних розрахунків щодо джерел формування майна, його використання, визначення витрат, доходів та прибутку, оцінки привабливості суб'єкта господарювання. Господарську діяльність потрібно організовувати так, щоб окупити всі витрати й отримувати певний прибуток.

У процесі господарювання на підприємстві виникають витрати щодо вартості використаних виробничих запасів, оплати праці працівників, зносу необоротних матеріальних і нематеріальних активів. Сукупні витрати живої та уречевленої праці на виробництво продукції становлять витрати господарської діяльності суб'єктів підприємництва. У такому абстрактному розумінні витрати виробництва однаково притаманні всім суспільно-економічним формаціям. Діяльність аграрного сектору пов'язана з ризиком та невизначеністю, значною мірою відрізняється від інших галузей народного господарства, що і зумовлює особливості управління виробничими затратами.

Як відомо, виробництво може розвиватися не тільки за рахунок зростання затрат, а й ефективності їх використання, тому проблема ефективної системи управління витратами суб'єктів господарювання, яка сприяла б максимізації темпів приросту прибутку та мінімізації витрат, є особливо актуальною.

Питання управління витратами суб'єктів господарювання певною мірою досліджені в працях вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів: І. Бланка, Ф. Бутинця, С. Дем'яненка, К. Друрі, В. Лінника, Є. Мниха, Л. Нападовської, Л. Сука, Ю. Цал-Цалка, М. Чумаченка та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених проблемам управління витратами та їх значну практичну цінність, концептуальні засади і методичні принципи, теоретичні аспекти комплексної системи управління витратами суб'єктів господарювання потребують подальшого вивчення. В економічній літературі досі нема єдиного підходу до визначення сутності та структури системи управління витратами, не

проведено глибокого комплексного дослідження механізму впливу методів державного регулювання виробничими витратами на підприємстві.

Метою даної статті є узагальнення підходів до проблеми формування та управління виробничими затратами суб'єктів господарювання, визначення основних показників для оцінювання ефективності, що продиктовано рівнем розвитку ринкових відносин, потребою у досягненні стратегічних завдань, як на макро-, так і на мікрорівнях.

Основною метою управління виробничими витратами є збільшення прибутку підприємства. Прибуток, як відомо, може зростати завдяки таким обставинам: при зростанні цін і зниженні виробничих витрат, удосконаленні структури та підвищенні вартості кінцевих продуктів. Кожний із цих напрямків безпосередньо пов'язаний із формуванням і функціонуванням виробничих витрат та зводиться до шляхів підвищення прибутковості виробництва через призму виробничих витрат [1, 19–21].

Витрати виробництва – це затрати на виробництво і реалізацію продукції (повна собівартість). Залежно від обсягу виробництва їх поділяють на постійні та змінні. Співвідношення між цими частинами витрат залежить від технічної і технологічної стратегії підприємства і його інвестиційної політики. Інвестування капіталу в основні засоби обумовлює зростання постійних витрат і порівняльне зниження змінних. Такий взаємозв'язок між обсягом виробництва, постійними і змінними витратами виражається показником виробничого лівериджу. Лівериджом називають важіль впливу на зміну структури активів і пасивів із метою отримання приросту прибутку. Тому вміле управління витратами у сільському господарстві набуває особливої актуальності [2, 73].

Збільшення обсягу виробництва можна забезпечувати за рахунок зростання затрат (наприклад, розширення застосування засобів захисту рослин, добрив і т. д.). У зв'язку з цим потрібно не тільки знижувати затрати, а й ефективно використовувати їх на виробництво. Ефективність затрат враховує як величину витрат підприємства, так і їх вплив на результати роботи. Це значить, що витратами потрібно цілеспрямовано, постійно управляти.

Управління витратами охоплює наступні елементи:

– визначення величини затрат підприємства;
– визначення додаткової потреби матеріальних чи фінансових ресурсів для забезпечення безперебійного технологічного процесу;
– своєчасну оцінку ефективності використання грошових коштів, витрачених у процесі виробництва і реалізації продукції.

Можливості управляти витратами та впливати на їх формування можна простежити на прикладі ПОП «Іванівське» Теребовлянського району Тернопільської області. У землекористуванні господарства – 4185 га ріллі, врожайність зернових культур у 2006 р. становила 50,4 ц/га, середній

надій від корови – 6540 кг молока за рік. Незважаючи на несприятливі погодні умови, урожайність цукрових буряків підвищується, однак затрати зростають більшими темпами, ніж реалізаційні ціни, що призвело до зниження рентабельності цукрових буряків із 62,4% у 2004 р. до 57,1% у 2006 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Економічні показники виробництва цукрових буряків у ПОП «Іванівське».

Показники	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2006 р. у % до 2004 р.
Площа посіву, га	500	650	800	160,0
Урожайність, ц/га	586	601	611	104,2
Валовий збір, ц	293430	391171	488996	166,6
Собівартість 1 ц, грн.	8,20	9,50	9,80	160,0
Реалізовано, ц	217433	256509	166410	76,5
Ціна реалізації 1 ц, грн.	13,69	17,33	16,06	117,3
Матеріально-грошові витрати на виробництво цукрових буряків, тис. грн.	1833	2497	1701,0	92,8
Виручка від реалізації, тис. грн.	2978,0	4446,0	2673,0	89,7
Прибуток від реалізації, тис. грн.	1145	1949,0	972,0	84,9
Рівень рентабельності, %	62,4	78,0	57,1	-5,3

Високі економічні показники у вирощуванні цукрових буряків досягнуті за рахунок раціональної організації праці, дотримання технологій виробництва і засвоєння механізму управління витратами. Тут здійснюють планування і контроль витрат на всіх стадіях технологічного процесу. Запроваджено елементи управлінського обліку, за якого затрати поділяються на постійні та змінні. По-перше, це допомагає вирішити завдання максимізації темпів приросту прибутку за рахунок порівняльного зниження тих чи інших затрат; по-друге, за такої класифікації можна визначити «запас фінансової міцності» господарства на випадок ускладнення кон'юнктури чи інших ускладнень; по-третє, встановити економію чи перевитрати засобів на виробництво продукції. Затрати господарства стають керованішими, виникає можливість вишукування найдійовіших важелів їх зниження [3, 273–277].

При вирішенні завдання максимізації темпів приросту прибутку слід враховувати, що будь-яка зміна виручки від реалізації породжує ще більшу зміну прибутку. Ця закономірність, як уже було відзначено, проявляється в ефекті виробничого важеля (ліверидж).

У господарстві в 2006 р. при виручці від реалізації цукрових буряків 2673 тис. грн., змінних і постійних затратах відповідно 1304,7 тис. грн. і

396,3 тис. грн. валовий прибуток становив 972 тис. грн. Якщо припустити, що у наступному році виручка від реалізації збільшиться на 15% (до 3073,9 тис. грн.), змінні затрати дорівнюватимуть 1500,4 тис. грн., постійні залишаться на цьому ж рівні (396,3 тис. грн.), сумарні матеріально-грошові будуть 1896,7 тис. грн., тоді прибуток зросте до 1177 тис. грн. У результаті при збільшенні виручки від реалізації на 15% прибуток збільшиться на 21 % [4, 2–6].

Звідси випливає необхідність раціонального регулювання змінних і постійних затрат із метою збільшення прибутку.

Отже, вирішуючи завдання максимізації темпів приросту прибутку, ми забезпечили зміну співвідношення змінних і постійних затрат, що відобразиться на величині прибутку. Постійні витрати, як відомо, слабо залежать від обсягу виробництва, їх часто розглядають як необхідні, й тому вони мало контрольовані. Всі категорії затрат є результатом прийнятих управлінських рішень.

Особливої уваги потребує визначення «запасу фінансової міцності», тут необхідно скористатися поняттям «поріг рентабельності», тобто, цього мінімального обсягу реалізації, за якого забезпечують беззбитковість виробництва і визначають відношенням постійних затрат до коефіцієнта маржинального прибутку. В свою чергу, коефіцієнт маржинального прибутку визначають відношенням маржинального прибутку до виручки від реалізації. Маржинальний прибуток складається з постійних затрат і прибутку. Для розрахунку показника «запас фінансової міцності» необхідно визначити «поріг рентабельності» (точку беззбитковості). В нашому прикладі поріг рентабельності у 2006 р. становив 777 тис. грн., що відповідало отриманню 48381 ц цукрових буряків. Виробництво цукрових буряків понад 48381 ц у господарстві рентабельне. При зниженні собівартості продукції і зростання цін поріг рентабельності має тенденцію до зниження. Запас фінансової міцності господарства визначають як різницю між виручкою від реалізації продукції і порогом рентабельності (табл. 2).

На жаль, багато хто з практичних працівників сільськогосподарських підприємств не надають належної уваги цьому показникові. В ПОП «Іванівське» дійшли висновку, що, визначивши «запас фінансової міцності», господарство набуває можливості підготуватися до невідкладних ускладнень кон’юнктури ринку, провести організаційно-економічні заходи і вибрати необхідні раціональні управлінські рішення. Запас міцності у 2006 р. в ПОП «Іванівське» становив 1896 тис. грн., що на 8,8% менше, ніж у 2004 р. Це свідчить про незначне зниження виробництва цукрових буряків у даному господарстві.

Таблиця 2

Вплив частки постійних витрат на величину прибутку від реалізації цукрових буряків у ПОП «Іванівське».

Показники	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2006 р. у % до 2004 р.
Виручка від реалізації цукрових буряків, тис. грн.	2978,0	4446,0	2673,0	89,7
Матеріальні грошові витрати, всього тис. грн.	1833,0	2497,0	1701,0	92,8
у т. ч.:				
змінні	1347,3	1875,3	1304,7	96,8
постійні	485,7	621,7	396,3	81,6
Маржинальний прибуток, тис. грн.	1630,7	2570,7	1368,3	83,9
Питома вага постійних витрат у загальній сумі витрат, %	26,5	24,9	23,3	-3,2
Валовий прибуток, тис. грн.	1145	1949	2673	233,4
Операційний важіль (відношення маржинального прибутку до виручки від реалізації)	1,4	1,3	0,5	х
Коефіцієнт маржинального прибутку (відношення маржинального прибутку до виручки від реалізації)	0,54	0,57	0,51	х
Точка беззбитковості, ц	65697	62896	48381	44,1
Поріг рентабельності (відношення постійних витрат до коефіцієнта маржинального прибутку), тис. грн.	899,4	1090,7	777,0	86,3
Запас фінансової міцності господарства (різниця між виручкою від реалізації продукції і порогом рентабельності), тис. грн.	2078,6	3355,3	1896,0	91,2

Останнім етапом управління витратами є визначення економії (перевитрат) їх у виробництві; в господарстві використовують поділ затрат на постійні та змінні, оскільки змінні затрати необхідно перераховувати на фактичний обсяг виробленої продукції, а постійні – залишаються у попередньому розмірі [2].

За величиною постійних затрат і величиною маржинального прибутку на одиницю виробництва продукції можна визначити обсяг продукції, що забезпечить необхідну для господарства суму прибутку з допомогою формули:

$$V = \left(П + З_П\right) \div M_П,$$

де V – обсяг виробництва продукції, необхідний для отримання запланованої суми прибутку, ц;

П – запланована сума прибутку, тис. грн.;

Зп – постійні затрати, тис. грн.;

Мп – маржинальний прибуток на одиницю продукції (ціна мінус змінні затрати на одиницю продукції).

Якщо господарству необхідно одержати від вирощування цукрових буряків 1200 тис. грн. прибутку за постійних витрат 396,3 тис. грн., ціні реалізації цукрових буряків 17 грн. за 1 ц і змінних витратах на одиницю продукції 7,84 грн., то обсяг продукції має становити:

$$(1200 + 396{,}3) / (17{,}0 - 7{,}84) = 174268 \text{ ц}$$

Для забезпечення конкурентоспроможності своєї продукції кожне господарство має передбачити в бізнес-плані такий рівень її собівартості, який би за діючих ринкових цін забезпечував планову рентабельність виробництва. Це можна підрахувати за формулою:

$$С=Ц/Оз,$$

де С – собівартість одиниці продукції, грн.;

Ц – ціна реалізації одиниці продукції, грн.;

Оз – окупність затрат, грн.

Наприклад, ринкова ціна 1 ц цукрових буряків 18,50 грн., а господарство планує мати рентабельність цієї продукції 50% (на рівні конкурентів), то у цьому випадку в бізнес-плані необхідно обґрунтовувати і собівартість 1 ц цукрових буряків у розмірі 12,33 грн. (18,50 / 1,5).

Проте в ринкових умовах сільськогосподарське підприємство не може впливати на рівень реалізаційних цін. Отже, головною турботою мають бути оптимальний обсяг виробництва, обґрунтований рівень товарності та низький рівень собівартості виробленої продукції. Затрати виробництва є важливим чинником, що визначають здатність і прагнення господарства продати продукції на ринку.

Таким чином, управління затратами виробництва – важливий напрямок у формуванні їх оптимального рівня для конкуруючих підприємств, що необхідно для максимізації прибутку на основі обґрунтованого маневрування постійними та змінними витратами. Якщо сформулювати коротко, то управління витратами виробництва – це вміння економити ресурси і максимізувати віддачу від них.

Essence, improvement of the analysis and way of decrease of expenses of manufacture in modern conditions of managing are considered. The statistical sizes, given concerning influence, of expenses on efficiency of cultivation of sugar beet in the agricultural enterprises are analyzed. The features of division of expenses on constant

and replaceable, their optimization and influence on a production efficiency are generalized.

Література

1. *Дем'яненко С. І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві. – К.: КНЕУ, 1988. – 268 с.*
2. *Полянина М. И. Нужны новые подходы к управлению сельскохозяйственного производства // АПК: Экономика, управление. – 2003. – № 3. – С.72–77.*
3. *Тарасенко Н. В. Економічний аналіз. Навч. посіб. – 4-е вид., стереотипне. – Львів: Новий світ, 2006. – 344 с.*
4. *Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2006 рік. Форма № 50-сг. ПОП «Іванівське» с. Іванівка Теребовлянського району Тернопільської області. – 7 с.*

Левицька Н.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Розглянуті проблеми і методи планування та використання оборотних активів у сільськогосподарських підприємствах. Запропоновано модель оптимізації і структури оборотних активів, розкрито показники ефективного використання оборотних активів.

Ефективність виробництва в аграрному секторі країни в умовах ринкової економіки залежить, як відомо, від ступеня економічного і наукового обґрунтування процесу обліку й аналізу оборотних активів.

У сільськогосподарських підприємствах проблемам планування, обліку й аналізу оборотних активів не приділяють належної уваги. Оборотні активи практично не нормують, звідси і труднощі з їх аналізом. Усе це свідчить про необхідність концентрації уваги вчених, фінансових працівників підприємств на питаннях нормування, обліку й аналізу оборотних активів, розробленні конкретних напрямів його вдосконалення [1, 35; 2, 113].

Отже, аналіз практики нормування оборотних активів у сільському господарстві України свідчить, що робота зі встановленням науково обґрунтованих норм і нормативів у досліджуваній галузі потребує істотного поліпшення. Економічно обґрунтований, системний аналіз та нормування оборотних активів дадуть сільгосппідприємствам змогу правильно орієнтуватися в усіх питаннях, пов'язаних із функціонуванням оборотного капіталу [4, 125–129].